

Tre arkitekturteoretiker om platsskapande egenskaper inom arkitekturen

Genius Loci, Sinnes- och Minnesupplevelser samt Atmosfär inom arkitekturen. Exemplifieras med flytten av Kiruna Stadshus

Av: Annie Flodström 2015-01-02, Arkitekturskolan KTH, Stockholm
Seminariekurs: "Universal Architecture in the **designer's eye**", årskurs 5.
Handledare: Jonas Andersson

Christian Norberg-Schulz¹

Juhani Pallasmaa²

Peter Zumthor³

Abstract

In architecture, the main focus is often oriented towards the built space itself, but an equally important aspect of architecture is the perception of space; the qualities and memories that can be associated with a particular building.

The existing City Hall in Kiruna was built in 1963, designed by the Swedish architect Artur von Schmalensee. This building has lovingly been integrated in the inhabitants' mind as something that is part of their identities. Due to the mining activities underneath the building, a new one has to be erected, this time the new City Hall will be designed by Danish architects Henning Larsen Architects A/S. Under the motto "Crystal" this proposal reuses architectural features of the old building, but this attempt to preserve the identity and atmosphere, which the former City Hall installed by the locals, will be a major challenge in the relocated city.

There is a risk for creating a pastiche of the Schmalensee architecture, or at worst introducing a type of museum-like character. However, certain significant elements are supposed to be included in the move to a new site. These building qualities have become important aspects to consider during the planning process. The situation forwards place-making qualities in architecture. These are important factors to take into consideration when facing other challenges of rapid urban growth and development. It is important to consider what architectural aspects that trigger human senses. The city of Kiruna suggests that the creation of new buildings and places may moderate the sensation of alienation.

This paper explores place-making (=platsskapande) aspects in architecture based on three architectural theorists' reasoning about atmosphere, senses and the idea of genius loci. The article is based on a literature survey of works by these three theorists. Close reading was applied in order to examine their writings on place-making aspects in architecture. The three theorists are Christian Norberg-Schulz, Juhani Pallasmaa and Peter Zumthor.

The identity or the soul of a place can be elaborated by the concept of genius loci, which is suggested by Norberg-Schulz. Architecture may enhance and concretize the soul of a place through the interaction between architecture, location and people.

Further on Pallasmaa describes the interplay between architecture, body, imagination and environment as an architectural experience, an ephemeral atmosphere, which is brought to life by previous memories of other places, which one has visited during the course of life.

Zumthor converts the architectural perception into poetic descriptions. According to him, the experience of a particular architectural atmosphere is depending on a multi-sensory reaction by the human being, in which orientation, scale, lighting, continuity, balance and the passage of time are significant elements.

By investigating the descriptions that the three researched authors use when it comes to the importance of the place-making qualities identity and atmosphere, the symbolic meaning and the function of the City Hall in Kiruna as an important meeting place can be maintained in the reconstruction.

Introduktion

Invigningen av Kiruna stadshus skedde 1963 efter en tävling som Artur von Schmalensee vann med förslaget Igloo. Byggnadens utformning karaktäriseras av en slutenhet med skydd mot klimat. Stadshuset byggdes efter kriget och representerar högkonjunktur och framåtskridande i samhället. Idag har Stadshuset en stark symbolisk betydelse och fungerar som en viktig mötesplats. Stadshusets betydelse utgörs även av länken mellan stad och gruva. Stadshuset har en sluten karaktär i motsats till den öppna interiörhallen vilket kan kopplas ihop med användningen av byggnaden: slutet – öppet. Stadsförvaltning – folkligt. Stadshuset har idag ett stort arkitektoniskt värde och är en symbol för medborgarnas ansvar – separerat från gruvan.³²

Byggnaden går inte att bevara eller förflytta i samband med flytten av staden Kiruna varpå ett nytt stadshus ska byggas efter en tävling som vanns av arkitektkontoret Henning Larsen Architects A/S med förslaget Kristallen. Vissa signifikativa element skall dock tas med i flytten, såsom klocktornet.³³

Flytten av Kiruna behandlar frågan om vad som händer med minnena av den befintliga staden och hur man kan bevara stadens *genius loci*. Där diskuteras huruvida de gamla husen ska bli återuppbyggda som de är. I bevarandet av minne och identitet är det viktigt att kunna flytta och återanvända uppskattade byggnader.³⁴

"Stadshuset är vår stolthet och det har varit min arbetsplats i 30 år. Jag är berörd av det här huset än i dag när jag öppnar dörren. Men vi vill inte uppföra en kopia av huset", säger kommunjuristen Ann-Catrin Fredriksson i Tidskriften Arkitektur.³⁵

Till skillnad från den ursprungliga kvadratiska formen av stadshuset är Kristallen rund i formen och kommer synas från långt håll – ett landmärke precis som det nuvarande. Organisationen av byggnadens rum är lättorienterade utifrån verksamheterna som finns i lokalen. Fokus har legat på att försöka rekonstruera "Kirunas vardagsrum" och upplevelsen av den öppna och välkomnande känslan. Detta ska återfinnas i den stora välkomnande entrén som man direkt möts av i Kristallen. Revideringar gällande byggnadens skala och förhållandet till den omgivande miljön har dock behövt utföras.³⁶

En viktig aspekt är de mänskliga behoven av igenkänning och återkopplingen till det befintliga. Nuvarande stadshuset har en stor detaljrikedom och höga trivselvärden. Robusta material i hallen reflekterar den utvändiga karaktären och i kombination med interiöra konstverk, trämaterial, ingjutna stenytor och överljuset så förstärks upplevelsen av hallen som en festlig innergård. Mötesrummen har varma material och ger en inbjudande känsla. Materialen framträder tydligt och den arkitektoniska sammansättningen gör den ursprungliga byggnaden till ett allkonstverk. Byggnadsdelarna symboliserar funktionen av stadshuset och kopplas till utvecklingen av Kiruna.³⁷

Syfte och metod

Jag har valt att undersöka platsskapande egenskaper utifrån olika arkitekturteoretikers beskrivningar. Jag vill undersöka själva upplevelsen av platser snarare än den rent visuella aspekten av den. Jag försöker urskilja hur nedanstående valda författare förhåller sig till det som finns mellan väggarna i stadens rum utifrån begrepp som starkt förknippas ihop med författarna.

Jag har vidare valt att göra en närläsning/litteraturstudie där jag undersöker platsskapande inom arkitekturen utifrån valda författare med utgångspunkt från nedanstående begrepp.

Genius loci – av Christian Norberg-Schulz. Hur en plats identitet/själ kan beskrivas utifrån begreppet genius loci.

Sinnesupplevelser och minne - Juhani Pallasmaa's beskrivningar av minne och hur våra sinnen samspelar med upplevelsen/atmosfären av en plats. Det är genom våra sinnen som vi interagerar med verkligheten i vår omgivning.

Atmosfär - Arkitektoniskt kopplad beskrivning av en plats atmosfär utifrån Peter Zumthors bok "Atmospheres"

Undersökningen exemplifieras av Kiruna Stadshus för att belysa hur minnet och upplevelsen av en viktig plats kan bevaras utifrån de platsskapande egenskaper när det fysiskt byggda ska rivas och återuppbyggas på en annan plats.

Resultat

Inom arkitekturvärlden ligger fokus ofta på det byggda men det som kanske snarare är det viktiga och avgör upplevelsen av arkitekturen är rummet och dess egenskaper. Upplevelsen av det byggda är det spatiala gränserna och förbindelserna/sambanden. Upplevelsen av rummet är kopplat till tiden och man kan beskriva denna narrativa sekvens av gränser och samband som en slags poesi av rörelse.

"A real architectural experience is not simply a series of retinal images, a building is encountered - it is approached, confronted, related to one's body, moved about, utilized as a condition for other things, etc." Juhani Pallasmaa⁴

Genius loci – Christian Norberg-Schulz

En plats själ kan beskrivas utifrån begreppet genius loci – en arkitekturterm som beskrivs i boken *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture* av arkitekturteoretikern Christian Norberg-Schulz. Arkitektens roll är att se till att konkretisera genius loci i skapandet av en plats och således visa vägen hur en plats kan användas av människorna¹⁹.

Norberg-Schulz beskriver även genius loci med ordet "identitet". Människan har ett behov av lättorienterade platser med stark identitet för att inte riskera att känna sig alienerad då människans identitet är avhängig platsens identitet²⁰. Arkitektur kan förstärka och konkretisera själen hos en plats. I en stadsmiljö påverkar arkitekturen vår föreställning och upplevelsen eller atmosfären av en specifik plats eller byggnad.

Stadens gestaltning samverkar med den mänskliga kroppen och skapar en upplevelse av rummet – en känsla eller atmosfär. Det byggda kan således påverka atmosfären när den mänskliga kroppen rör sig däri. Upplevelsen av det byggda kan påverkas av faktorer som ljus, byggnadens placering, material, gränser etc. då dessa får oss att röra oss på ett visst sätt. Upplevelsen och atmosfären finns mellan den byggda miljöns väggar. Norberg-Schulz beskriver vikten av skildringar av städer och platser utifrån poesi istället för vetenskapen eftersom den fjärrar oss från den verkliga komplexa upplevelsen²¹.

Följande redogörelser gör Norberg-Schulz: Platser=substantiv (då det är riktiga ting som existerar); rum=prepositioner (eftersom rummet redogör för förhållandet mellan tingen); karaktärer=adjektiv (påvisar förbindelsen mellan människan och sin omgivning)²². Utifrån dessa beskrivningar uppfattar och tolkar vi vår omvärld där våra tidigare upplevelser beblandas med vedertagna seder.

I Genius Loci-begreppet så talar Norberg-Schulz om att platsens själ framkallar en karaktär som kan urskiljas av människan. Det sker alltså en interaktion mellan arkitektur, plats och människa. Han urskiljer 3 ståndpunkter till hur människan upplever en plats – identifikation, orientering och minne. Mellan det byggda och människan sker en interaktion som påverkar upplevelsen.

Genom att kunna identifiera sig med en plats och orientera sig i den så frambringas en starkare betydelse och ett minne kopplat till platsen skapas²³.

Sinnesupplevelser och minne i arkitektur – Juhani Pallasmaa

Kroppen är central för att förstå rumsligheter. Vi upplever arkitektur genom vår förkroppsligade existens och vår förmåga att projicera och identifiera. Vi skulle inte kunna använda våra händer utan att samtidigt kunna föreställa oss det slutgiltiga resultatet.

“Every touching experience of architecture is multisensory; qualities of space, matter, and scale are measured equally by the eye, ear, nose, skin, tongue, skeleton and muscle.” Architecture strengthens the existential experience, one’s sense of being in the world, and this is essentially a strengthened experience of self”. Juhani Pallasmaa²⁴

Pallasmaa skriver att arkitektoniska bilder påverkar oss mentalt via känslostyrda kanaler före de faktiskt förstås fullt ut av vårt intellekt – en intuitiv känsla. Bygga element inom arkitekturen kan enligt Pallasmaa ses som beskrivningar av bilder snarare än ting då de påverkar våra känslor och beteende genom att vara inbjudande tillåtande. Föremål som väggar, tak, fönster, möbler etc. representerar något mer än ett separat objekt med en tydlig funktion. Pallasmaa belyser vari dessa bilder ligger förkroppsligade och för oss att väcka dem till liv i våra egna upplevelser. En byggnad är inte enbart något visuellt utan den förhåller sig till våra kroppar och förekommer i ett större sammanhang där möten och kopplingar äger rum.

“Buildings are not abstract, meaningless constructions, or aesthetic compositions, they are extensions and shelters of our bodies, memories, identities and minds. Consequently, architecture arises from existentially true confrontations, experiences, recollections and aspirations” Juhani Pallasmaa²⁵

Genom interaktionen mellan kropp, fantasi och omgivning i den arkitektoniska upplevelsen framkallas minnen från varje plats man besökt. Då det visuella samarbetar med kroppen och övriga sinnen, förstärks den sanna och verkliga upplevelsen. I en multisensorisk arkitektonisk upplevelse uppfattar alla sinnen den rumsliga kvaliteten likvärdigt och detta resulterar i sin tur i en förstärkt existentiell upplevelse.²⁶

Pallasmaa hänvisar till neurovetenskapen och dess betydelse för vår interaktion med vår omgivning. Pallasmaa beskriver hur bild och fantasi är ihopkopplade. Det du ser är inte alltid det du får. Hjärnforskare har påvisat att mentala bilder registreras i samma del av hjärnan som visuella

perceptioner och detta påverkar vår upplevelse.²⁷

Vidare diskuterar Pallasmaa även modern arkitektur och anser att nya högteknologiska lösningar ofta förlorar sin arkitektoniskt bildliga kraft då det tidigare solida blir transparent och närvaro blir till frånvaro. Detta beror enligt Pallasmaa på den moderna dagens jakt efter det vissa moderna teoretiker hävdar är starka och tydliga element i jämförelse med "svaga" arkitektoniska bilder. Pallasmaa menar dock att dessa uppenbara arkitektoniska bilder försummar den emotionella kopplingen som kan finnas i "svaga" bilder vilka ibland kräver tid och en djupare förståelse.²⁸

Pallasmaa ser modern arkitektur som steriliserade bilder utan identitet eller liv. För en arkitekt är huset uppbyggt som ett hierarkiskt system av rumsligheter och strukturer, ljus, färger etc., medan själva hemmet snarare är organiserat kring funktion och objekt.²⁹

Pallasmaa beskriver hur olika material kan kopplas samman med minnen av andra faktorer som indirekt påverkar våra sinnen. Glas kan kopplas ihop med vatten och tegel kan kopplas ihop med historia och traditionella byggnadsmaterial, tyngd och jord t.ex. likt poetiska beskrivningar. Pallasmaa påvisar detta exempel genom ett foto på en braskamin som förutom objektet i sig även representerar värme, intimitet, skydd, välkomnande och en koppling till människan ursprung och samlingen kring elden. Arkitektur är vanligtvis förstått som en rumslig konstform, men arkitektur har en lika essentiell betydelse i att artikulera begreppet tid.³⁰

"Our bodies and movements are in constant interaction with the environment; the world and the self inform and redefine each other constantly." Juhani Pallasmaa³¹

Atmosfär i arkitekturen – Peter Zumthor

Zumthor gör poetiska beskrivningar av ting och talar om arkitektonisk kvalitet. Han påvisar betydelsen av att uppleva arkitektur och platser i verkligheten. Platser som tilltalar våra sinnen. Han har en fenomenologisk syn och ett narrativt beskrivningssätt.⁵

"I enter a building, see a room, and - in the fraction of a second – have this feeling about it", Peter Zumthor⁶

Enligt Zumthor är upplevelsen av en arkitektonisk atmosfär beroende av en multisensorisk inblandning men även en känsla av orientering, skala, ljus, kontinuitet och balans för att nämna några andra aspekter. Varje rum inbjuder till olika upplevelser och handlingar och det sker ett samspel mellan sinnesupplevelser, fantasi och minne för att skapa en viss atmosfär. Zumthor beskriver olika slags atmosfärer som kulturell och social atmosfär liksom i större skala på nationell nivå. Vi upplever atmosfärer genom våra sinnen och kan snabbt avgöra om det är något vi gillar eller ej.

I boken Atmospheres resonerar Zumthor vad det är som skapar atmosfär i det verkliga och hur han som arkitekt kan finna atmosfären. Han formulerar flera svar på denna fråga:

- 1) The body of architecture⁷. Han beskriver det som en av de stora arkitektoniska hemligheterna: hur kombinationen och samlingen av olika material kan påkalla sinnliga effekter i ett rum. Arkitektur som en kropp. En kropp som kan beröra en.
- 2) Material compatibility⁸. Kombinationen, kompositionen och reaktionen av olika material och dess föränderlighet vilket ger varje material en viss mystik då det alltid finns något nytt att upptäcka.

- 3) The sound of a space⁹. Ljud kan frammana minnen och generera känslor som trygghet etc. Frånvaron av ljud och "tyst" arkitektur kan verkligen vara det som skapar en intressant atmosfär.
- 4) The temperature of a space¹⁰. På samma sätt som att temperatur av material i ett rum är fysiskt så kan det också vara psykiskt. Synen av något som förknippas med kyla kan göra att ett rum upplevs kallare trots att temperaturen i sig inte är "kall".
- 5) Surrounding objects¹¹. Relationen mellan objekt och människor i ett rum skapar en viss atmosfär och där arkitekturen fyller sin funktion genom att kunna innehålla alla dessa ting och skapa förutsättningar för dessa relationer att kunna äga rum och skapa känslor som "hem".
- 6) Between composure and seduction¹². Arkitektur som rörelse och en spatial konstform och placeringen av objekt utifrån hur man rör sig. En del miljöer styr och kontrollerar människors rörelser för mycket (t.ex. en sjukhuskorridor) men Zumthor menar att man gärna vill skapa en viss frihet och snarare som arkitekt kunna påverka vissa rörelsemönster genom att istället *locka* fram en vilja att röra sig i en specifik riktning.
- 7) Tension between interior and exterior¹³. Den spänning som finns mellan utsidan och insidan skapar en koncentration av sin egen position. Gränsen mellan det privata och det publika. En viss mystik av att inte veta var som finns på varsin sida om gränsen skapas.
- 8) Levels of intimacy¹⁴. Syftar till dimensioner och skala i förhållande till ens egen kropp. Det är först när vi sätter det i relation till något annat som en viss känsla skapas.
- 9) The light on things¹⁵. Skuggor och reflektioner på ytor. Zumthor utgår från en volym/massa av skuggor som han gröper ur för att släppa in ljus istället för vice versa samt han utgår även ifrån materialets egenskaper för att se vilken typ av reflektioner och ljus som skapas av just det materialet istället för att se materialet som något som appliceras i efterhand.

Zumthor beskriver ytterligare tre teman som är mer personliga för honom och inte lika lätta att generalisera.

- A) Architecture as surroundings¹⁶. En byggnad som skapas blir alltid en del av sin omgivning och en del av människors liv där minnen skapas och atmosfärer skapas. I det långa loppet handlar således arkitekturen inte om ett byggt vackert objekt utan snarare om vilka berättelser, minnen och det upplevda som människor skapar sig i den byggda miljön.
- B) Coherence¹⁷. Arkitektur är till för användning och när det inte "försöker" vara något annat än vad det faktiskt är. Placering, användning och form – där allt hänger ihop.
- C) The beautiful form¹⁸. När något själv fyller sin form skapas en vacker plats som berör.

Diskussion

I ett fall som förflyttningen av Kiruna stadshus är en viktig uppgift för arkitekten att visa den rumsliga förändringsmöjlighet som går att genomföra med hänsyn till befintliga liksom nya värderingar och nyttjande.

Risker med förflyttning av minnen - När blir återskapande en kopia och går byggnadens identitet förlorad då? Risken med att återuppbygga något som det är fast i en ny kontext är att det skapas en museal känsla och att dess nuvarande identitet går förlorad. Men genom att bevara vissa element, som t.ex klocktornet, så kan man istället förstärka en upplevelse och minnet av en byggnad kan tillföra något nytt och djupare i en ny kontext.

I dagens teknologiska miljö har byggnader och platser en risk att handla om producerade bilder och vi blir enbart åskådare på en visuell resa utan verklighetsförankring. Arkitektur är ett sätt att

förstärka vår verkliga upplevelse genom att aktivera alla våra sinnen och inte skapa fantasibilder som alierar människan från sin omgivning. Pallasmaas argument talar till viss del emot den teknologiska utvecklingen. Trots att den urbana utvecklingen kräver nya tekniska lösningar och progression så finns det en viktig poäng i att ny teknologi riskerar att aliera oss från livets "verkliga" sidor och tappa bort våra sinnliga upplevelser. I dagens moderna samhälle har vi till en viss del förlorat vår förmåga att uppleva platser genom alla sinnen. Arkitektur är inte enbart det vi uppfattar visuellt utan den totala kroppsliga upplevelsen av en plats.

Pallasmaas beskrivning är aktuell i dagens diskussion, speciellt i sin utvidgade beskrivning av ordet bild, som i dagens arkitektoniska sammanhang hänvisar till grafiska representationer. Tävlingar och i den professionella världen tenderar vi att basera våra åsikter och tyckande enbart på visuella bilder medan den arkitektoniska bild som Pallasmaa beskriver istället involverar alla sinnen och förvaras i vårt inre öga. Denna sinnliga och mer upplevelsebaserade aspekt inom arkitekturen är väsentlig i den digitala värld vi lever i idag då vi riskerar att tappa bort det upplevda för något visuellt tilltalande.

Verkligheten och materials/tings fysiska egenskaper stämmer inte alltid överens med de beskrivningar och tolkningar vi gör. En hård yta kan uppfattas som mjuk om formen talar ett annat språk etc.

Pallasmaa gör ofta kopplingar mellan konst, arkitektur och vetenskap och lyfter fram vikten av en multisensorisk koppling inom arkitekturen i dagens teknologiska samhälle. Pallasmaa använder sig av upplevelser utifrån en inzoomad skala och kanske ibland "glömmer" att skriva om kopplingen mellan den upplevda arkitekturen utifrån ett större sammanhang och en vidare kontext. Pallasmaa talar om värdet av att befinna sig "nära" för att få en upplevelse där alla sinnen är närvarande medan Schultz beskriver genius loci snarare talar ur ett större perspektiv – att uppleva platsens själ. Kanske kan detta ses som något motsägelsefullt.

Norberg-Schulz, Zumthor och Pallasmaa talar om identitet – att förstå sin egen roll i ett större sammanhang. Vi blir ett med vår omgivning och identifierar oss genom att även urskilja en plats identitet. Pallasmaa är kanske den som mest betonar vikten av "närheten" till platsen för att skapa känslan av en identitet medan Norberg-Schulz ser en plats identitet mer utifrån. Norberg-Schulz och Zumthor talar båda om en att en företeelse samtidigt är lokal liksom i större skala – nationell eller global.

Norberg-Schulz talar snarare om en helhetsbild av en plats och en rumstruktur snarare än fragment och det viktiga är hur vi kan leva i staden och i platser. Pallasmaa och Norberg-Schulz talar om aliering men genom att återanvända viktiga element så kan man bevara de värdefulla identitetsskapande karaktärsdragen och minnet.

I likhet med Norberg-Schulz talar även Pallasmaa och Zumthor om hur upplevelsen av fysiska ting kan variera och kopplas samman med mentala bilder vilket leder till en upplevelsebaserad och emotionell koppling till en plats. I boken *The Embodied Image* beskriver Pallasmaa kopplingen mellan bild och fantasi. Ordet bild kan tolkas som visuell bild. Medvetet och omedvetet samlar vi våra intryck som visuella bilder i vårt minne. Pallasmaa talar om vikten av en mer fysisk och sinnlig inblandning i arkitekturen. I detta fall förflyttar Pallasmaa ordet bild från vår visuella hjärnbark och placerar det istället i våra kroppar, i vårt undermedvetna samt i föremål i vår omgivning.

Pallasmaa och Zumthor beskriver när det uppenbara och självklara i arkitekturen leder till en verklig upplevelse och Norberg-Schulz talar om hur lättorienterade platser motverkar aliering. Trots att vi tenderar att föredra lättlästa miljöer för att kunna orientera oss och känna trygghet och således skapa ett djup i upplevelsen så kan mysticism i en liten dos skapa nyfikenhet att vilja upptäcka mer.

Genius loci kan jämföras med atmosfär i det avseende att det är icke-materiella upplevelsebaserade egenskaper. Atmosfären på en plats ger platsen sin unika perceptuella och minnesvärda identitet. När vi går in i ett rum så skapas en relation och rummet blir som en förlängning av kroppen och upplevelsen blir ett utbyte och en slags sammansmältning.

Eftersom det byggda påverkar hur vi rör oss och skapar en rumslig upplevelse skulle man kunna se det som att arkitekten i viss mån kan kontrollera vilken atmosfär som kan tänkas skapas på en plats. Då platsens genius loci avgörs av en rad faktorer så har arkitekturen en viktig roll för hur en plats upplevs. Något vi ser eller hör på avstånd kan vi ändå framkalla en känsla av i vårt inre medvetande och således projicera en upplevelse skapat utifrån minnen. Olika materialtyper kan förknippas med mer än bara materialkänslan i sig då vi placerar den i ett större sammanhang. Upplevelsen av en plats kan således förstärkas och förtydligas beroende på materialval, byggnadens placering, rummets akustik, öppenhet/slutenhet, placering, väderstreck, kontext, ljud etc. Frågan är om användarna/folket anser att samma begrepp och infallsvinklar som dessa arkitekturteoretiker använder sig av är de primära eller om de anser att andra faktorer är av större betydelse.

I fallet Kiruna stadshus har mycket fokus legat på att återskapa det man skulle kunna kalla platsens genius loci. Hur den sinnliga upplevelsen blir återstår att se när Kristallen står färdigbyggd och kan endast upplevas av varje enskild individ – något som är en individuell upplevelse och kräver en relation mellan kropp och byggnad. Atmosfären kommer förhoppningsvis påminna om den befintliga byggnaden samtidigt som minnen förknippade med platsen får växa fram med tiden. Upplevelser och minnen – gamla som nya.

Avslutande ord

Människan är i allra högsta grad beroende av sin omgivning. Våra personliga upplevelser är i stor utsträckning föränderliga beroende på interaktion mellan kontext och individens sinnesupplevelser. Relationen till vår omgivning är central i samtliga författares beskrivningar. Atmosfär kan förklaras som interaktionen mellan de existerande förhållandena på en plats och vår föreställningsförmåga. Vår associationsförmåga då vi ser ett visst material eller en fysisk utformning kan kopplas ihop med minnen och påverkar vår upplevelse av en viss plats. Vi har en tendens att intellektualisera och använda vår analytiska förmåga för att konkretisera och förklara vår omvärld. Detta kan medföra att vår känslomässiga reaktion hamnar i skymundan då det kan vara svårt att identifiera vad som påverkar vår upplevelse.

I fallet Kiruna så är det kanske inte just den fysiskt byggda formen som är helt avgörande i upplevelsen av platsen. En ny rund form kan förhoppningsvis åstadkomma samma känsla av ett vardagsrum som i den ursprungliga byggnaden. Även om en stor del av en upplevelse kan kopplas till material och fysisk utformning så är det inte alltid avgörande. Ett tema som Zumthor nämner är tidsaspekten kopplat till en plats identitet och värde. Identitetsskapande byggs upp med tiden och igenkänningsfaktorn är beroende av minnen som skapas med tiden. Upplevelsen kanske inte blir densamma direkt men i det långa loppet kan en plats ändå få samma symboliska värde.

Upplevelser är personliga beroende på vilka minnen och händelser som kan kopplas till en viss plats. Material skulle kunna frammana mer likartade och generella mentala bilder hos de flesta individer, speciellt om man är knuten till samma plats och har samma kulturella bakgrund, som Pallasmaa och Zumthor skriver om. För stadsborna i Kiruna så kan stadshuset både knytas till delade liksom personliga minnen. Känslan av värme och välkomnande – ett "vardagsrum" – delas av gemene man medan ett par som gift sig i stadshuset även har en mer personlig koppling knuten till platsen. De associationer som kan framkallas i olika sammanhang saknar dock ofta logik. En slutsats av Norberg-

Schulzs beskrivning av platser, rum och karaktärer som substantiv, prepositioner och adjektiv är att en upplevelse är avhängig kontext och mening.

Baserat på ovanstående diskussion rörande de tre teoretikernas tankar om platskapande egenskaper torde det vinnande förslaget om Kirunas stadshus vara ett bra exempel på att det sannolikt går att återuppbygga ett folkkärt stadshus med bibehållen atmosfär och identitet utan att fysiskt kopiera den ursprungliga byggnaden.

Slutnoter

1. <http://www.babelio.com/auteur/Christian-Norberg-Schulz/155091>.
2. <http://lineasdetrabajo.com/juhani-pallasmaa>.
3. <http://www.architecture.org.au/peterzumthor>.
4. Pallasmaa, 1994, s.46
5. Zumthor, 2006
6. Ibid, s.13
7. Ibid, s.21
8. Ibid, s.23
9. Ibid, s.29
10. Ibid, s.33
11. Ibid, s.35
12. Ibid, s.41
13. Ibid, s.45
14. Ibid, s.49
15. Ibid, s.57
16. Ibid, s.63
17. Ibid, s.67
18. Ibid, s.71
19. Norberg-Sculz, 1980, s. 110
20. Ibid, s. 111, 112
21. Ibid, s.92
22. Ibid, s.103
23. Ibid, s.34
24. Pallasmaa, 2012, s.41
25. Pallasmaa, 2009, s. 117
26. Ibid
27. Ibid, s.132
28. Pallasmaa, 2011
29. Pallasmaa, 1992
30. Pallasmaa, 2011, s.109
31. Pallasmaa, 2012, s.40
32. <http://www.svtplay.se/klipp/130029/kiruna-stadshus>
33. Nya Kiruna, 2013
34. Sjöholm, 2010
35. <http://www.arkitektur.se/senaste-nytt/kampen-om-kirunas-nya-stadshus>
36. Nya Kiruna, 2013
37. www.lansstyrelsen.se

Referenslista

Norberg-Sculz, Christian. *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. Rizzoli (New York), 1980

Pallasmaa, Juhani. *An architecture of the seven senses*. a+u Publishing Co (Tokyo), 1994

Pallasmaa, Juhani. *The thinking hand – existential and embodied wisdom in architecture*. John Wiley & Sons Ltd (West Sussex), 2009

Pallasmaa, Juhani. *The eyes of the skin*. John Wiley & Sons Ltd (West Sussex), 2012

Pallasmaa, Juhani. *The embodied image – imagination and imagery in architecture*, John Wiley & Sons Ltd (West Sussex), 2011

Pallasmaa, Juhani. *Identity, intimacy and domicile. Notes on the phenomenology of home. Home and identity* 1992

Zumthor, Peter. *Atmospheres, Architectural Environments - Surrounding Objects*, Birkhäuser, 2006

Tidskrifter

Nya Kiruna, nr 5. Ansvarig utgivare: Peter Niemi. 2013

Sjöholm, Jennie. Att återanvända en stad byggnadskultur Byggnadskultur 3, 2010

Arkitektur. *Kampen om Kirunas nya stadshus*. 2013 Hämtat från: <http://www.arkitektur.se/senaste-nytt/kampen-om-kirunas-nya-stadshus> 21-11-2014

Internetkällor

<http://www.architecture.org.au/peterzumthor>. Hämtat den 24-11-2014

<http://www.babelio.com/auteur/Christian-Norberg-Schulz/155091>. Hämtat den 24-11-2014

<http://lineasdetrabajo.com/juhani-pallasmaa>. Hämtat den 24-11-2014

<http://www.svtplay.se/klipp/130029/kiruna-stadshus> Hämtat den 21-11-2014. Arkitektur & Bostad. Reportage om Kirunas nya stadshus av Torsten Ålander. Ur "Aktuellt" 8/4 – 1963

www.lansstyrelsen.se Hämtat den 16-11-2014. *Beslut om jämkning av skyddsbestämmelser och tillstånd till ändring av byggnadsmindet Kiruna stadshus*, Tätorten 3, Kiruna stad och kommun